

A TISZTESSÉGTELEN SZERZŐDÉSI FELTÉTELEK HIVATALBÓLI VIZSGÁLATA

JUHÁSZ KRISZTINA

doktoranda (PPKE JÁK)

A tisztességtelen szerződési feltételek hivatalbóli vizsgálata során elsőként a jelenlegi magyar szabályozás helyzetéről kell szót ejteni. Az 1959. évi IV. tv. / régi Ptk. / 209. § (1) bekezdése a tisztességtelen szerződési kikötést akként definiálja, hogy tisztességtelen az általános szerződési feltétel, illetve a fogyasztói szerződésben egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel, ha a feleknek a szerződésből eredő jogait és kötelezettségeit a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel támasztójával szerződést kötő fél hátrányára állapítja meg. Ugyanezen jogszabály rendelkezik egyben arról, hogy az általános szerződési feltételként a szerződés részévé váló tisztességtelen kikötést a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja / régi Ptk. 209/A. § (1) bekezdés, új Ptk. 6:102. § (5) bekezdés/.

A régi Ptk. 209. § (3) bekezdése egyben lehetővé teszi külön jogszabályban azon feltételek meghatározását, amelyek a fogyasztói szerződésben tisztességtelennek minősülnek, vagy amelyeket az ellenkező bizonyításáig tisztességtelennek kell tekinteni. Ez a külön jogszabály a 18/1999. (II. 5.) Kormányrendelet, amely a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősülő feltételekről rendelkezik, és a 93/13/EGK irányelv jogunkba történő átültetése révén került megalkotásra. Meg kell jegyezni, hogy ez nem jelenti, hogy kizárólag az ezen kormányrendeletben megjelölt feltételek eredményezik az adott szerződés tisztességtelenségét, ettől függetlenül a szerződés valamennyi feltételének vizsgálata eredményeként változatlanul meg lehet állapítani az adott kikötés tisztességtelenségét, ha az a fogyasztóra nézve hátrányos. A kormányrendelet ugyanakkor jól elkülöníti, melyek azok a feltételek, amelyek már önmagukban tisztességtelenek, ez az 1. §. felsorolása, az ún. 'fekete lista', és melyek azok, amelyek

tisztességtelensége megállapításához további bizonyítás szükséges, ez a 2. §-ban foglalt, ún. 'szürke lista' (új Ptk. 6:104. § (1) és (2) bekezdés).

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a tisztességtelenség észleléséhez jelenleg a fél nyilatkozatára szükség van. A Polgári Perrendtartásunkban fellelhető azonban olyan szabályozás, amely előremutató, így ki kell emelni a Pp. 41. §. (5) bekezdését, amely alávetés esetén azt írja elő, hogy ha a kikötés az általános szerződési feltételek között szerepel, a kikötött bíróság az alperesnek legkésőbb az első tárgyaláson előterjesztett kérelmére a pert – az alperes által megjelölt – a 29–40. § szerint illetékes bírósághoz teszi át tárgyalás és elbírálás végett. Az eljárásjogi szabályozás körében meg kell említeni a Legfelsőbb Bíróság (jelenleg Kúria) Polgári Kollégiuma 2/2011 PK véleményét a fogyasztói szerződés érvényességével kapcsolatos egyes kérdésekről, valamint a 2/2010. (VI. 28.) PK véleményét az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről, amelyekben a semmisség hivatalbóli észlelése megjelenik.

Vizsgájuk a következőkben azt, hogy a hivatalbóli vizsgálat megjelenése mire vezethető vissza az Európai Unió jogrendje szempontjából. A csatlakozást követően a magyar bírák számos előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményeztek, amelyek hozzájárultak a hivatalbóli vizsgálat gondolatának felvetődéséhez. Elsőként azt kell leszögezni, hogy az előzetes döntéshozatali eljárások közül, a C-302/04. számú ítéletében mondta azt ki az Európai Unió Bírósága, hogy a 93/13/EGK irányelv értelmezésére kizárólag annak az új tagállamban való és az új tagállamnak az Európai Unióhoz történt csatlakozásától kezdődő alkalmazása tekintetében rendelkezik hatáskörrel. E szerint figyelemmel kell lenni arra, hogy az adott szerződés, amelynek kikötése kapcsán az esetleges tisztességtelenség felmerül, a csatlakozást követően jött-e létre. Az Európai Unió Bírósága ezt követően két ügyben is indokoltan látta a magyar bíróságok által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásokban a szerződéses kikötések tisztességtelenségének hivatalbóli vizsgálata vonatkozásában a nemzeti bíróság által felvetett kérdésekben az állásfoglalást. A C-243/08. számú ítéletében (2009. június 4.) kimondta, hogy a nemzeti bíróság hivatalból köteles vizsgálni valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, amennyiben rendelkezésére állnak az e tekintetben szükséges ténybeli és jogi elemek. Álláspontja szerint vizsgálni kell az olyan feltételt, amely egyedileg nem került megtárgyalásra, és amely az eladó vagy szolgáltató székhelye szerinti bíróság kizárólagos illetékességét köti ki. Megerősítette ezt az állásfoglalását a C-137/08. számú ítéletében is (2010. november 9.), amely szerint a nemzeti bíróságnak hivatalból kell bizonyítást lefolytatnia annak érdekében, hogy a kizárólagos illetékességi kikötés a 93/13/EGK irányelv hatálya alá tartozik-e, és hivatalból kell értékelnie az ilyen kikötés

esetlegesen tisztességtelen jellegét. Mindezen ítéletek hatására következett be a Polgári Perrendtartásunk 41. § (5) bekezdésének módosítása 2009. június 30-i hatállyal.

Felvetődött azonban a kérdés, hogy mi történjen azon szerződésekkel, amelyek megkötésére a csatlakozást követően, de a Pp. 41. §. (5) bekezdésének módosítását megelőzően került sor, és olyan alávetést tartalmaznak, amelyek tisztességtelennek minősülnek. A Pesti Központi Kerületi Bíróság 2009. február 26. napján ilyen tényállás mellett hozta meg a 13.P.91.657/2008/13. számú végzését, melyben a fogyasztó lakóhelye szerinti bíróságra tette át a keresetlevelet a jogvita elbírálása végett. A Fővárosi Bíróság mint másodfokú bíróság 2009. november 26-án kelt 57. Pfv. 637 646/2009/2. számú végzése az áttétel vonatkozásában az elsőfokú bíróság végzését helybenhagyta, hivatkozva a C-243/08. számú ítéletben foglalt szempontokra és a 93/13/EGK irányelvre. Ezt követően számos hasonló áttételt elrendelő végzés született meg, amelyeknél Magyarország Európai Unióhoz történt csatlakozása (2004. május 1.) és a Pp. 41. §. (5) bekezdésének módosítása (2009. június 30.) közötti időszakban kötött szerződések általános szerződési feltételeiben foglalt kizárólagos illetékességi kikötés a fogyasztóval szerződő fél székhelye szerint határozta meg a kizárólagos illetékességet.

Mindezekből adódik a következő gondolat: Kizárólag az általános szerződési feltételekben kikötött alávetés esetén indokolt a tisztességtelenség vizsgálata? Ezen problémát vetette fel a Fővárosi Törvényszék az általa C-472/11. szám alatt és a C-397/11. szám alatt kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásokban. A C-472/11. szám alatti ügy rövid tényállása szerint a felperes és az I. rendű alperes 2006. június 16-án kölcsönszerződést kötött blankettaszerződés útján, azonban az alperes szerződéses kötelezettségeit nem teljesítette, azaz a törlesztőrészeket nem fizette meg, a felperes ebből fakadóan az alperessel szemben pert kezdeményezett. Az eljáró elsőfokú bíró semmisséget észlelt az általános szerződési feltételek (ÁSZF) 29. pont 4. mondatában a 18/1999. (II. 5.) Korm. rendelet 1. §. (1) bekezdés c) pontja és (2) bekezdés j) pontja alapján, amelyre a felperes igényét alapította. Az eljáró bíró tájékoztatta a feleket a kikötés tisztességtelenségéről, és felhívta az alperest (fogyasztót) nyilatkozattételre, aki előadta, hogy erről őt nem tájékoztatták, és ez a kikötés nem korrekt. A felperes, mint a fogyasztóval szerződő fél kioktatásra került bizonyítási kötelezettségére. Az eljáró bíró megállapította a szerződéses kikötés tisztességtelenségét, ennek megfelelően hozta meg ítéletét. A felperes élt fellebbezéssel. A Fővárosi Törvényszék mint másodfokú bíróság ilyen előzmények után indokoltnak látta az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését annak tisztázása végett, hogy megfelelt-e a nemzeti bíró eljárása a 93/13/EGK irányelv 7. cikk (1) bekezdésében foglaltaknak, indo-

kolt-e a peres fél felhívása nyilatkozattételre, hogy az esetleges tisztességtelenség jogkövetkezményei levonhatók legyenek az irányelv 6. cikk (1) bekezdésében foglaltak megvalósulása érdekében, illetve valamennyi szerződéses kikötést kell-e vizsgálni, vagy kizárólag azokat, amelyekre a fogyasztóval szerződő fél az igényét alapozza. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az előzetes döntéshozatali eljárás során keletkezett észrevételeket sem, amelyek arra is rávilágítanak, hogy más tagállamok miként vélekednek erről. A Spanyol Királyság álláspontja szerint a keresetre vonatkozó tisztességtelen szerződési feltétel semmisségét vizsgálni kell a felek erre irányuló kérelme hiányában is, a nemzeti bíró felhívhatja ugyanakkor a feleket nyilatkozattételre, hogy a tisztességtelen jelleg jogkövetkezményei levonhatók legyenek. A nemzeti bíróság bármely szerződési feltételt megvizsgálhat. Szlovákia következtetése szerint a nemzeti bírónak hivatalból kell értékelnie a kikötés tisztességtelen jellegét, sőt köteles hivatalból értékelni bármely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, ha rendelkezésre állnak a szükséges ténybeli és jogi elemek. Álláspontja szerint a nemzeti bíró hivatalból köteles a bizonyítás felvételére, és köteles figyelmen kívül hagyni azt a nemzeti eljárásjogot, amely az e céllal történő bizonyításfelvétel lehetőségét korlátozza.

Az Európai Unió Bíróságának 2011. február 21-én meghozott C-472/2011. szám alatti ítélete szerint a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését és 7. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy a valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét hivatalból észlelő nemzeti bíróságnak ahhoz, hogy levonhassa az ezen észlelésből származó következményeket, nem kell megvárnia, hogy a jogairól tájékoztatott fogyasztó az említett feltétel megsemmisítését kérő nyilatkozatot tegyen. A nemzeti bíróságnak ugyanakkor kötelezettsége van arra, hogy a peres feleket tájékoztassa erről, és lehetőséget biztosítson számukra, hogy a nemzeti eljárásjogi szabályokban erre vonatkozóan előírt eljárások szerint kontradiktórius eljárásban vitassák meg azokat. A nemzeti bíróságnak az általa elbírálandó igény alapjául szolgáló szerződési feltétel esetlegesen tisztességtelen jellegére vonatkozó értékelés céljából figyelembe kell vennie a szerződés minden egyéb feltételét.

A Fővárosi Törvényszék által kezdeményezett C-397/11. szám alatti előzetes döntéshozatali eljárás pedig további kérdéseket feszeget. Ezen ügy tényállása szerint a felperes és az alperes 2007. július 4. napján szabad felhasználású CHF alapú kölcsönszerződést kötött, amely fogyasztói szerződésnek minősül. A szerződés az alperes egyoldalú szerződésmódosítása esetére nem biztosítja a felperes részére az azonnali hatályú felmondás jogát. A felperes peres eljárást kezdeményezett az alperessel szemben, kérve a szerződés részleges érvénytelenségé

megállapítását a Ptk. szakaszaira hivatkozással, de az egyes szerződési kikötések tisztességtelenségre nem hivatkozott. Az elsőfokú bíróság a megjelölt, a Ptk. adott szakaszain (uzsorás szerződés, jóerkölcsbe ütköző, színlelt) alapuló jogcímeken a keresetet elbírált és elutasította. A felperes élt fellebbezéssel, amelynek során a másodfokú eljárásban tisztázni kívánta az Európai Unió Bíróságához fordulva, hogy megfelel-e a nemzeti bíró eljárása a 93/13/EGK irányelv 7. cikk (1) bekezdésének, ha a keresettel érintett általános szerződési feltétel tisztességtelen voltát, a felek külön erre való hivatkozása nélkül is vizsgálja. Kérdésként tette fel, hogy megteheti-e ezt, ha az ÁSZF tisztességtelensége miatti semmisség megállapítása egyébként nem a helyi, hanem annál magasabb bírósági szint hatáskörébe tartozna, amennyiben a sérelmet szenvedett fél ezen a címen indítana keresetet [Pp. 23. §. (1) bekezdés k) pont]. A 2. kérdésre való igenlő válasz esetén a másodfokú eljárásban is vizsgálható-e a tisztességtelen szerződési feltétel, ha arra az elsőfokú eljárásban nem került sor [Pp. 235. §. (1) bekezdés]. A tagállamok közül a Spanyol Királyság tett észrevételt, amelynek az álláspontja szerint akkor is figyelembe kell venni a 93/13/EGK irányelv 7. cikk (1) bekezdését, ha az említett feltétel ezen ok miatti semmissége vizsgálatát a felek kifejezetten nem kérték, és akkor is vizsgálnia kell a semmisséget, ha az nem a kerületi, hanem magasabb szintű bíróság hatáskörébe tartozna. Véleménye szerint akkor is vizsgálhatja a másodfokú bíróság az ÁSZF tisztességtelen voltát, ha az nem képezte tárgyát az elsőfokú eljárásnak és a nemzeti jogszabályok szerint a fellebbeviteli eljárásban általában nem vehetők figyelembe új tények, vagy új bizonyítékok. Az Európai Unió Bírósága a 2013. május 30-án meghozott ítéletében arra az álláspontra helyezkedett, hogy a 93/13/EGK tanácsi irányelvet úgy kell értelmezni, hogy amennyiben a fellebbezési eljárásban – valamely eladó vagy szolgáltató és valamely fogyasztó között az említett eladó vagy szolgáltató által előre megfogalmazott nyomtatvány alapján létrejött szerződés feltételeinek érvényességét érintő jogvitában – eljáró bíróság a belső eljárási szabályok alapján jogosult megvizsgálni az elsőfokú eljárás adataiból egyértelműen megállapítható valamennyi semmisségi okot, és adott esetben a bizonyított tények alapján átminősíteni a hivatkozott jogalapot e feltételek érvénytelenségének megállapítása céljából, úgy hivatalból vagy a kérelem jogalapjának átminősítésével köteles az említett feltételek tisztességtelen jellegének ezen irányelv szempontjaira tekintettel történő értékelésére. Kimondta egyben, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az a nemzeti bíróság, amely megállapítja valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, köteles egyrésztől – anélkül hogy meg kellene várnia, hogy a fogyasztó erre vonatkozó kérelmet nyújtson be – az említett megállapításból a nemzeti jog alapján eredő minden következ-

testét levonni annak biztosítása céljából, hogy e feltétel ne jelentsen kötelezettséget a fogyasztóra nézve, másrészt pedig főszabály szerint objektív szempontok alapján értékelni, hogy a szerződés fennmaradhat-e az említett feltétel nélkül. Hangsúlyozta azt is, hogy a 93/13 irányelvet úgy kell értelmezni, hogy az a nemzeti bíróság, amely hivatalból megállapította valamely szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, köteles a lehető legteljesebb mértékben úgy alkalmazni belső eljárási szabályait, hogy a szóban forgó feltétel tisztességtelen jellegének megállapításából a nemzeti jog alapján eredő valamennyi következtetést levonja annak biztosítása céljából, hogy e feltétel ne jelentsen kötelezettséget a fogyasztóra nézve.

Ezen utóbbi, két előzetes döntéshozatali eljárásoknak megfelelően eljárásjogunk módosítására nem került sor. A jelenlegi szabályozás pedig nem írja elő a bíró számára az egyes szerződési kikötések hivatalból észlelésének kötelezettségét. A már említett, az érvénytelenségi perekben felmerülő egyes eljárásjogi kérdésekről szóló 2/2010. (VI. 28.) PK vélemény 4. pontja szerint a bíróságnak csak a rendelkezésre álló bizonyítási anyag alapján tényként egyértelműen megállapítható, nyilvánvaló semmisséget kell hivatalból észlelnie. A semmisség megállapíthatósága érdekében a bíróság hivatalból bizonyítást nem folytathat le. A semmisség hivatalból történő észlelése a másodfokú eljárásban is kötelezettsége a bíróságnak, ha az elsőfokú eljárás adataiból a semmisségi ok fennállása egyértelműen megállapítható. A fellebbező fél által előadott új tény, vagy új bizonyíték figyelembevételével a semmisség akkor állapítható meg, ha fennállnak a Pp. 235. §-ának (1) bekezdésében foglalt feltételek. A 4. ponthoz fűzött indokolás rögzíti azt is, hogy a bíróság nem mérlegelheti az észlelt semmisségi ok bejelentését, mert semmisség esetén maga a törvény ítéli az érdeksérelmet olyan súlyúnak, hogy megtagadja a célzott joghatás elérését. Kivételt ez alól csak az ún. relatív semmisség esetei [Ptk. 13/B. §, Ptk. 16/A. §, *Ptk. 209/A. § (2) bekezdés*] jelentenek, annyiban, hogy az érvénytelenségi ok csak akkor vehető figyelembe, ha arra az érintett fél érdekében hivatkoznak.

Jelenleg tehát nincs megfelelő ellenőrzése a tisztességtelen szerződési kikötéseknek, az eddigi szabályozás hiányosságait pedig számos, már társadalmi szinten is jelentkező probléma, így pl. a devizahitelek ügye nagyon jól példázza. A tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 33. §-a egyértelműen megjelöli, hogy az ezen törvény hatálya alá tartozó feladatok a Gazdasági Versenyhivatal hatáskörébe tartoznak. Az azonban, hogy a tisztességtelen szerződési feltételek észlelése, és annak jogkövetkezményei mellőzése miként valósul meg maradéktalanul, továbbra is nyitott kérdés maradt.